

ئهلقه كانی گرژیه کی ناوخوی کوردی: چه مانگی، شهنگال و زینی وهرتی

10-11-2020

نووسه ره كان

زریان روژه لاتی

کورتە : له روژانی رابردوودا دهرووبه ری ناحیه ی چه مانگی له ئامیدی که لانیکه م 35 کم له سنووره وه دووره، شوینی به ریه ککه وتنکی سهربازی نیوان په که که و هیزی پیشمه رگی کوردستان بوو. خالی هاوبه شی لیدوانی به پرسانی هه ریمی کوردستان و په که که، ره تکرده وهی شه ری ناوخویه به لام، ئه مه به شی ئه وهی نه کرد که نیگه رانییه کانی رای گشتی له وباره یه وه بره وینیتته وه.

زريان رۇژھەلتى |

بەرايى

لە رۇژانى رابردوودا دەرووبەرى ناھىيە چەمانكى ئەمەلىيەتتە 35 كىم لە سنوورەو دەۋرە، شوپىنى بەرپەككەۋىتىش سەربازىيى ئىۋان پەككە ۋە ھىزى پىشەمەرگە كوردستان بوو. خالى ھاۋەشى لىدوانى بەرپەرسانى ھەرىمى كوردستان ۋە پەككە، رەتكەندەۋە شەرى ناۋخۇيە بەلام، ئەمە بەشى ئەۋەى نەكرد كە نىگەرانىيەكانى راي گىشتى لەۋبارەيەۋە بېرەۋىنىتەۋە.

لە راستىدا ئەۋەى لە چەمانكى روويدا ئەلقەبەكى زنجىرە رووداۋىكى سىياسى- سەربازىن كە لە ماۋەى يەكسالى رابردوودا لە مىلى باكۋورى ھەرىمى كوردستان رووياندەۋە ۋە گىزىيەكانى ئىۋان پ.ك.ك ۋە ھەرىمى كوردستانىن زياتر كىردوۋە. چەمانكى، رىككەۋىتى شەنگال ۋە زىنى ۋەرتى گىرداۋى يەكن ۋەئەمانەش، دەرتەنجامى كۆمەلىك ھۆكارى ۋەك زنجىرە ئۆپەراسىۋەنەكانى پەنجەى توركيا ۋە مىللىن جىۋسىياسىيەكانن لە عىراق. لەۋەش بىرازى، رىكابەرىيە پابەدارە نىۋخۇيەكانى ھىزە كوردىيەكانىش ئەۋ گىزىيە بەگەشى دەھىلىتەۋە.

چەمانكى لە ئىۋان نىگەرانىيەكانى ھەرىم ۋە پەككەدا

تېپەكردىنى جادەبەكى ئىۋان چەمانكى ۋە دىنارتە بەرەۋ گىر كە پەككە ۋەك "ناۋچەى گەرىلا" ناۋى دەبات كاردانەۋەى پەككەكى لىكەۋتەۋە. گىر لە سنوورى ناھىيە چەمانكى دەكەۋىتە ئىۋان شاخى سىان لە باشۋورى گارا ۋە شاخى بىكەس. دۋاى ئەۋەش لە باكۋورى ئەتروشەۋە لە ئىۋان گۈندى ئىسرا ۋە كانىكى پىكدادانىكى دىكە روويدا ۋە بە رووداۋەكەى بامشمنشى سەربە دىنارتەۋە كە چەند رۇژىك لەۋەۋبەر روويداۋو، ئەمە سىيەم بەرپەككەۋىتى چەكدارىيە كە لە ماۋەى كەمتر لە يەك مانگى رابردوودا لە ئىۋان ھەردوۋلا رووبدەن.

بەرپەرسانى پ.ك.ك جموجولى دۋاى پىشەمەرگە ۋەك ھەپەشەبەك لەسەر بىكە سەرەككەپەكانى خۇيان ۋە بۇ تەۋقدانى گارا سەير دەكەن ۋە بە ۋتەى خۇيان شەرى "خۇپاراستن" [1] پان كىردوۋە. لە دۋاى زنجىرە ئۆپەراسىۋەنەكانى "پەنجە" ۋە كە توركيا لە مايسى 2019 ۋە دەستىيىكىردوۋن، تاكە شوپىنىكى گىرنگە بۇ ئەۋان كە بە كەمى ھىرشى كرابىتەسەر. توركيا بە دىزىيى ھىلى سنوورى، لە شارباۋىر ۋە قەندىلەۋە بگرە ھەتا خۋاكورك، مەتىنا، زاپ ۋە ھەفتانىن لە بادىنان ھىرشى كىردوۋە، بەلام گارا كەمتر لە بەر قەرەۋلدا بوۋە ۋە پ.ك.ك لەۋى زىانى كەمترى پىگەپىشتوۋە.

پىدەچىت بەرپەرسانى ھەۋلىرىش نىگەرەن بىن لەۋەى كە بەھۋى داكشانى زياترى پ.ك.ك بەرەۋ قوۋلىيى ھەرىمى كوردستان رىگا بۇ دەستوۋەردانى زياترى توركيا خۇش بىت. بەلام، ئۆپەراسىۋەنەكانى "پەنجە" ۋە لەشكر كىشىيەكانى لە رۇژاۋاى كوردستان كە رىگەپان بۇ لە دەستچوۋنى عەفرىن، سەرىكانى ۋە گىرپى ۋە چەندىن شوپىنى دىكە كىردەۋە، جىۋاۋى ۋە مەترسى ئۆپەراسىۋەنەكانى ئەمجارەى توركياى بۇھەرىمى كوردستان دەرخست. ئەمە بە جۇرىكە كە تەنانت توركيا زياتر لە 200 كىم لە دوورى سنوورەكانى خۇى لە سنوورى پارىزگاي سلىمانىش بۇردومانى ناۋچەى سقىلى كىردوۋە. لىرەدا دانانى بىكەى سەربازى پىشەمەرگە ۋە تەنانت رىگەدان بە زىادبوۋنى بىكەى ھىزەكانى پاسەۋانى سنوورى عىراق ۋەك ھەۋلىك بۇ رىگرتن لە داكشانى زياترى پەككە ۋەھاتنى توركيا سەير دەكرىت.

تەنگىزى دەسەلتات ۋە سەرۋەرى

پىسى مانەۋەى پ.ك.ك لە ھەرىمى كوردستان لەم سالىانەى دۋاىپىدا ۋەكوۋ بابەتتىكى گىرنگى سىياسەتى توركياى بەرامبەر ھەرىمى كوردستان لىھاتوۋە. ۋادىارە لەتبوۋنى زياترى سەرۋەرى ۋە دەسەلتاتى ھۆكۈمەتى ھەرىم بە قازانچى بەشنىك لە دەۋلەتانى ناۋچەكەبە ۋەك چۇن دابەشبوۋنى ھەرىم لە ئىۋان ى.ن.ك ۋە پ.د.ك لە سالىانى رابردوۋ كەلگى بۇيان ھەبوۋە. بەلام لەۋەش بىرازى، ئەم بابەتە مزارىكى سىياسەتى نىۋخۇى ھەرىمى كوردستانىشە ۋە فاكترى پ.ك.ك ۋەكوۋ كارتىكى گۇشار لە سىياسەتى نىۋخۇى ھەرىمىشدا رۇلى ھەبە.

لەماۋەى سىن سالى رابردوۋدا، توركيا، ئىران ۋە عىراق ھەرىكەۋ بە لەۋنىك ھەۋلى سنووردار كىردەۋەى جۇگرافىيە دەسەلتاتى كوردىان داۋە. دۋاى گىشتىرسى سوپاى عىراق ۋە ھەشى شەبى زۇربەى ناۋچە كوردستانىيەكانى دەرەۋەى ھەرىمىان كۆنترۇل كىرد. ئىران لە ھەندىك لە ناۋچە سنوورىيەكاندا بىكەى سەربازىيى جىگىرى دانا كە دۋاىن دانەى لە چىخىدارەى دەقەرى برادۇستە. توركياش ھەۋلى

كۆنترۆل كىردى بەشىك لە ناوچە و رىگاكانى سنوورى داوھ. لە ماوەى نۆوان 2019-2020 دا بە 5 ئۆپەراسىيۇن لە زنجىرە ئۆپەراسىيۇنەكانى "پەنجە" دا تا ئىستا، "توركييا 9 بەنكە سەربازى لە چيا دېلەوھە لە بەرمىزە لە باكوروى رۇژتاواى سىدەكانەوھە ھەتا چياى سەر زىلكوك لە گوندى خەلىفان لە باكوروى ناوھەپاستى ئەوچ داناوھ. " لە بەشەكانى كۆتايى ئۆپەراسىيۇنەكانى پەنجەشدا "15 جىگە دىكە لە دەقەرى زاخۇ و دەھۇك لە سنوورى ناھىيە باتىقا و دەركار خستۆتە دەستى خۇي. وەكوو دېرەشىش، ئاوا گىزى، منىن، ئابلەھى، كۆفى مەلا يەھيا، كۆفى مچۆليا، گرى نى، سيارى گەوركى، ئىكا حالى، كە لە ھەندىك شوپىندا بە قولايەتى زياتر لە 30 كەم دەكات. " بەمجۆرەش، عىراق لە مى باشوور و ئىران و توركيياش لە مى باكوروهوھە ناوچەكانى ژىر دەسەلاتى كوردستان بەشۆپە راستەوخۇ و ناراستەوخۇ بەرتەسكتر كىردووھ. ھاتنە پېشەوھى توركييا و جىگىبوونى لەناوخاكى ھەرىم بەشۆپە سىرووشى رىگاى بۇ داكشانى زياترى پ.ك.ك بەرەو قولايى ھەرىمى كوردستان خۇشكرد. ئەمەش لە كاتىكدا بە عىراق يان لانىكەم بەشىك لە دەولەتى عىراقىش بەشۆپە ناراستەوخۇ دىرژەى بە ھاوكارى لەگەل پ.ك.ك لە شەنگال داوھ و ئىرانىش چاوپۆشى كىردووھ لەوھى كە پ.ك.ك لە قەندىلەوھە بەرەو پىنجوون بىكشيت. ئەمانەش ئەو گرىمانە بەھىزىدەكەن كە ھەرسى لايەنى توركييا و ئىران و عىراق دەپانەوئى ئەم ھىزە زياتر بەرەو قولايى ھەرىمى كوردستان پال بنىن و بەوجۆرەش تەنگزەھەكى نوئ بە تەنگزەھى كۆنى ى.ن.ك و پ.د.ك لەسەر دەسەلات و سەرەوھى لەناوخۇ ھەرىم زىاد بەكن.

بەھاتنى زياترى پ.ك.ك بەرەو قولايى ھەرىم، كوتىكى دىكە سەرەوھى كوردستان كە بەكردەوھە لەلایەن ى.ن.ك و پ.د.ك بەشكراوھ دەكەوئىتە ژىر پىرسىار. سەرەپاى ئەوھى كە موراد قەرەيلان رايگەپاندووھە كە ئەوان ئەلئەرناتىقى كوردستان نىن بەلام، درووستكىردنى ناوچەى "پاراستنى ميديا" يان "ناوچەى گەريلا" و بەرەنگارىبوونەوھى رىككەوتنى شەنگال، لەلایەن كوردستان بەجۆرىكى ھەولدان بۇ داوكردنى سەرەوھى و دەسەلات لەئىو ھەرىمى كوردستان لىكەدەرىتەوھ. بەشۆپە رىژەى پانتايى رووبەرى ژىر دەسەلاتى كوردستان ھەرىم لە سنوورى باكوروهوھە ھەتا پارىزگاي مووسل لە دىرژىرتىن شوپىندا ناكاتە 80 كەم كە ئەمەش، لە شىرتى سنوورىدا بەشۆپە رىژەى لە ھەندىك شوپىندا ھەتا 30 كەم، يان توركييا لىيە يان پ.ك.ك. پىدەچىت بەكىك لە ئامانچەكانى ئۆپەراسىيۇنەكانى پەنجە، پالنانى زياترى پ.ك.ك. بىت بۇ ئەوھى لە سنوور دووربەكەوئىتەوھ و زياتر بەرەو قولايى ھەرىم پروات. بەمەش ھەم ھەرەشەھەكى سەربازى لە كۆلى خۇي دەكانەوھە، ھەم وەكوو، زياتر لە جاران پ.ك.ك تىكەلەوھى ھاوسەنگىيە سىياسى و سەربازىيەكانى ھەرىمى كوردستان دەكات. ئەمانى دەرەھەتى پ.ك.ك بۇ مانەوھە لە ناوچە شاخاوييەكانى سنوور و سنوودارىبوونى جموجولەكانى لە باكور، وادەكات كە زياتر بەرەو قولايى ھەرىم بىت. ئەمەش خواستە يان ناخاوستە تىكەلەبوونى ھىزە كوردىيەكانى لىدەكەوئىتەوھ. ترنجاندى ھەزمارىكى زۆرى ھىزى چەكدارى لە پىشمەرگەى كوردستان و گەريلاى پ.ك.ك، لە جوگرافىيەكى سنووردار، ئەويش لە كاتىكدا كە ئايدۆلۆژيا و سىياسەتى جىاوازيان ھەپە و مەلمانى سەپاندى سەرەوھى دەكەن، بەستىنى ناكۆكى و گرىيەكان زياتر دەكات.

لە داوى ئۆپەراسىيۇنەكانى پەنجەوھە، پ.ك.ك زياتر بەرەو قولايى ھەرىم داكشاوھە كە لە ھەندىك شوپىن لەسنوورى پارىزگاي سلىمانى ھەتا 40-50 كەم لە قەندىل دوورتر رۆپىشتووھ. بىگومان بەشىكى ئەمە پەپىوھەندى بەوھەشەوھە ھەپە كە پ.ك.ك لە سىياسەتى نىوخۇي ھەرىمدا رۆلى درووستكىردنى پالانسى پەپداكردووھ. لە رابردودا ھەرىكە پ.د.ك و ى.ن.ك جارىبەكار كەلكيان لە ھەبوونى پ.ك.ك لە ھەرىمى كوردستان وەگرتووھ بۇ درووستكىردنى گوشار لەسەر يەكتر و پىدەچىت لەم قوناخەى ئىستاشاردا ى.ن.ك بۇ ھاوسەنگىكردنى ھىزى پ.د.ك كە پىپواپە زىادى كىردووھ، كەلك لەوھە وەرىگىرت. جگە لەوھە، لە ھەندىك شوپىن پارىزگاي دەھوكىش وەك سنوورى ناھىيە مانگىشكى كە نىكەى 20 كەم لە دەھوكەوھە دوورە، پ.ك.ك لە نۆوان 30-35 كەم لە سنوور دووركەوتۆتەوھ. ئەو رۆپىشتن بۇ ھەر شوپىنكى كوردستان بە مافى خۇي دەزانىت و لەوھەشدا جەخت لەوھە دەكات كە پرس بە ھىچ كەس و لايەنىك ناكات. بەمجۆرەش ئەگەر ھەبوونى ھىزەكانى پ.ك.ك لە شەنگال و داكشانى زياترى بەرەو قولايى ھەرىم ھەزمار بىرتىت، ئەوا تىكەپىشتن لەو نىگەرانىيەھى ھەولير سەبارەت بەوھى كە لەلایەن پ.ك.ك وە تەوق دراوھ ئاسانتر دەپىت.

رىككەوتنى شەنگال لە كوئى گرىيەكانداپە؟

لە داوى گىشپىرسى سەربەخۇي، رىككەوتنى نۆوان ھەرىمى كوردستان و بەغدا سەبارەت بە شەنگال بە گرىنگىرتىن رىككەوتنىكى ھەردولا ھەزمار دەكرىت كە تىيدا بەغدا بە رۆلى ھەرىمى كوردستان لە ئىدارەى ھاوبەشى ئەو ناوچەپەدا قايىل بووھ. ھەرىكە لە مىسر و ئەمىرىكا و بەشىك لە ولاتانى ئەوروپى پالپىشتى خۇيان بۇ رىككەوتنەكە راگەپاندووھ بەلام لەناوخۇ عىراق، ھەندىك لە پەرلەمانتارانى فەتخ و دەولەتى ياسا و عەسائىبى ئەھلى ھەق بە راشكاوى دژى ئەوھە دەرەكەوتوون و سەرۆكۆھىزىرانى عىراقىش جەختى لەوھە كىردووھ كە ھەندىك لايەن بەو رىككەوتنە قەلسن. بەشىك لە مېدياكانى نىك لە دەسەلات لە ئىران رىككەوتنى شەنگالىان بە ھەولدان بۇ داپراندنى "مىحوەرى موفاوھەمە" ناوېردووھ و ھەندىكى دىكەش ئەمەپان وەك مامەلەپەكى كازمى لەگەل ھەرىمى كوردستان بۇ مانەوھە لە دەسەلات ناوېردووھ. لە راستىدا ئەو رىككەوتنەكى كە كازمى لەگەل ھەرىمى كوردستان كىردووپەتى ھەمان ئەو پىشنىارەى "ئىدارەى ھاوبەش" [2] بۇ ناوچە جىناكۆكەكان كە وەختى خۇي لە 2017 دا حەپدەرەبەدى كىردبووى.

ئەگەر رېڭكەوتنى شەنگال جېبەجى بىكرىت، ئەوا پىويستە بىڭگە لە پۇلىسى محەلى و دەزگای ھەوالگى و ئاسايشى نىستمانى كەس خۇى لە قەرەى دۆسىەى ئەمنى ئەدات و ھىزە چەكدارەكان لەوئ دەرکەون. ئەمەش ئەو خالەىە كە بەشئىك لە حەشدى شەعبى بىزاركردووە كە لە 2017ەو شوىنى خۇيان لەوئ خۇشكردووە. ترسى سەرەكى ئەوان ئەوہىە كە دەستيان لە سنوورەكان لەگەل سووریا بېرىت. بە تايبەتى دواى ئەوہى كە سەرۇكەوزىران ھەولئىكى چرى بۇ كۇنترۇلكردنى سنووردەكان دەستپىكردووە بايەخى رىزەوہى شەنگال بەرەو سووریا بۇ ئەوان زياتر بووہ. خالئىكى دىكەش ئەوہىە كە ئەگەر رېڭكەوتنى شەنگال بچئتە سەر، ئەوا لەوانەىە بېتتە نموونەىەك بۇ ناوچەكانى دىكەى كوردى- سووننى لە عىراق كە حەشدى شەعبى تىياندا جىگىرىووہ. ئا لەبەر ئەمە ناىانەوئ سەرىگرىت.

لە راستىدا رېڭكەوتنى شەنگال لە دزى بەرزەوہەندى ھەرىمى كوردستان و كورد بە گشتى نىبە. بە پىچەوانەوہ ئەوہ دەتوانىت بېتتە نموونەىەك بۇ ناوچە كوردستانىبەكانى دىكەى دەرەوہى ھەرىم. ئەمەش لە دواى رووداوەكانى پاش گشتپرسى، لانىكەم بۇ ئىستا باشتىن چارەسەرىكى مومكىنە بۇ ئەوہى كە كورد بە رەسمى لەو ناوچانە وردە وردە رۇل پەيدا بكاوتەوہ. ھەلەبەت پ.ك.ك رېڭكەوتنى شەنگال ھەكوو پىلانئىكى ئەمرىكا، پ.د.ك و ئاكارىتى لە دزى خۇى سەىر دەكات و جەخت لەوہ دەكات كە عىراق و پ.د.ك دەيانەوئ لەوئ بالادەست بن. بە وتەى جەمىل باىك، "توركيا و عىراق و پ.د.ك دەيانەوئ رېڭكەوتنىكى ھاوشىوہ سەبارەت بە مەخموورىش بگەن." [3] باىك جەختى لەوہ كوردۆتەوہ كە پ.د.ك و توركيا دەيانەوئ ھىرش بگەنە سەر ھەرشوئنىكى ھەكوو شەنگال كە سەرۇكاىەتئىبەكى ئەوان لەوئ لايەنگرى ھەىە. لەم سالانەى دواىبىدا بەھۇى دۇخى رۇژئاواوہ، شەنگال بايەخىكى ستراتىزى بۇ پ.ك.ك پەيدا كردووہ بۇە دزى ھەرجۆرە رېڭكەوتنىكى بەغدا و ھەرىمە كە زىان بە پىنگەى ئەو بگەىەنئت. كاتئىك ئەمەش لەگەل تىگەىشتنى پ.ك.ك سەبارەت بە بئاو بوونەوہى ھىزەكانى پىشمەرگە بەكبىرىت كە ئەو ھەكوو "گەمارۇدانى ناوچەى گەرىلا" سەىرى دەكات، ئەوسا زەمىنەى گزىبەكان بەھىزتر دەبن.

ئەنجام

رووداوەكەى چەمانكى، رېڭكەوتنى شەنگال و زىنى وەرتى گزىداروى يەكن. خواستئىكى ناوچەىى ھەىە بۇ بەرتەسكردنەوہى جوگرافىاي دەسەلتاى كوردى و ترنجاندى ھىزە نەپارەكانى كورد لە پىگەىەكى بچووكد. ئەمەش خواستە ناخواستە، كوردەكان لە پرسە سەرەكئىبەكانىان دوورتر دەخاتەوہ و بەھۇى جىاوازى ئايدۇلۇژيا و مەملانئىكانىان لەبارەى سەرەوہرى، بەرەو لىوارى گزى و شەرى ناوخۇيان دەبات. بۇ رىگرتن لە زىادبوونى گزى و ئەگەرى شەپ، پىويستە ھەرىمى كوردستان بە ھاوكارى لەگەل عىراق چارەسەرىك بۇ پرسى مانەوہى پ.ك.ك لە ھەرىمى كوردستان بدۆزئتەوہ. چارەسەركردنى ئەمە ھەك پرسئىكى ناوخۇى كوردى، ھەم كاتى دەبئت ھەم ھەمووكاتى بىانوى توركيا بۇ دەستوہردانى زياتر بە زىندووہى دەھىلئتەوہ و بەرپرسىارىبەكەى ئەوہش بۇ ھەرىمى كوردستان قورس دەبئت. تەننەت ئەگەر بوار بپەخسئت چارەسەرىكى كوردى- عىراقى- نئودەولەتى بۇ ئەو پرسە باشتىن رىگايە و لىرەشدا دەكرئ رۇلى روو لە زىادبووى رىخراوى نەتەوہەىەكگرتووہكان لە رووداوەكانى ئەمدواىبەى عىراق لە پىشچاوبگىرىت.

خالئىكى دىكەش ئەوہىە كە باشتروايە پرسى مانەوہى پ.ك.ك لە ھەرىم لە مەملانئى سىياسىبەكانى ناوخۇ بە تايبەتى لە مەملانئىكانى نئوان ى.ن.ك و پ.د.ك دووربىخرىتەوہ و ئالىرەشدا كۇبوونەوہو دىالوگى دوو لايەنە و چەندلاىەنەى ھىزەكانى ھەرىمى كوردستان بۇ چارەسەركردنى گزىتەكانى نئوانىان بايەخى زۆرى ھەىە كە دەكرئ سەرۇكاەبىتى ھەرىم لەوہدا رۇلئىكى كاراى ھەبئت.

[1] <https://anfTurkce.com/kurdistan/Cewlik-gerceklescek-operasyondan-barzani-sorumludur-147979->

[2] [/https://www.almayadeen.net/news/politics/828097](https://www.almayadeen.net/news/politics/828097) _

[3] <http://serxwebun.org/index.php?sys=naverok&id=460> _